

Een kwart eeuw Punt-Transect-Tellingen van wintervogels,

opmerkelijke verschillen tussen Hoog-en Laag-Nederland

Nederland is met zijn relatief milde klimaat en grote variatie aan biotopen een geschikt overwinteringsgebied voor met name Fenno-Scandinavische en Oost-Europese vogels. Anderzijds zijn er soorten die jaarrond in Nederland verblijven. Om in de winter vogels te zien, hoef je in ons land niet ver te gaan. Niet alleen in bekende natuurgebieden maar ook in agrarische en bebouwde gebieden komen tientallen soorten voor. Het monitoren van deze wintervogels houdt een vinger aan de pols en kan inzicht geven in factoren die winterpopulaties bepalen. Een geschikte methode om aantalsontwikkeling en verspreiding van terrestrische wintervogels te monitoren is de Punt-Transect-Telling (PTT), waarmee een relatieve indruk wordt verkregen van de talrijkheid van een soort.

Een kwart eeuw tellen

Het PTT-project wordt georganiseerd door SOVON en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Na twee proefjaren wordt het project sinds 1980 op ruimere schaal uitgevoerd. Daarmee is het geheel door vrijwilligers gedragen PTT het langst lopende monitoringproject van SOVON en zelfs één van de langst lopende biotische monitoringprojecten in ons land. Het veldwerk is volledig gestandaardiseerd en houdt in dat waarnemers op 20 punten, gelegen op een vaste route, gedurende exact vijf minuten alle vogels tellen, inclusief de overvliegende exemplaren. Tot en met 1996/97 werden routes drie- tot viermaal per seizoen geteld, in augustus, november, december en februari, waarbij de december-telling 'verplicht' was. Naar aanleiding van een evaluatie werd het aantal tellingen teruggebracht naar één, in december. Deze telling wordt dan ook voor het berekenen van lange-termijntrends gebruikt. De routes (tegenwoordig jaarlijks ruim 400) zijn goed verdeeld over het land en de biotopen.

Jubileumrapport

Mede vanwege het 25-jarig bestaan van het project is er in december 2005 voor het eerst sinds 1999 weer een rapport verschenen. Hierin wordt onder andere van 64 soorten de verspreiding (2000-2004) weergegeven evenals de landelijke en regionale aantalsontwikkeling (resp. 1980-2004 en 1983-2004). Soorten die een sterke landelijke toename laten zien, zijn onder meer Slechtvalk (groei broedpopulatie buiten en, meer recent, ook binnen Nederland), IJsvogel (florerende broedpopulaties na serie zachte winters) en Waterpieper (betere determinatiekennis, wellicht ook verandering in trekgedrag). Andere soorten die het de afgelopen kwart eeuw goed deden zijn Buizerd, Holenduif, Groene Specht, Grote Bonte Specht, Heggenmus, Staartmees, Boomklever en Geelgors.

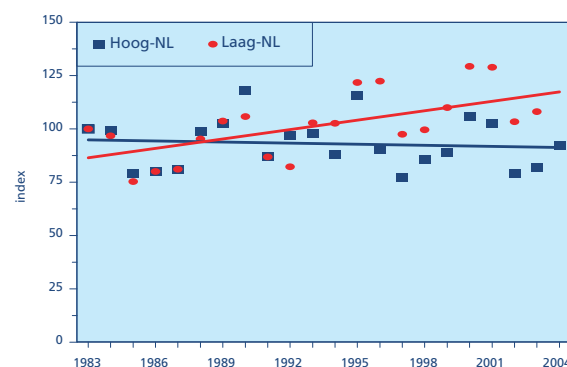
In schril contrast met genoemde soorten staat het vrijwel verdwijnen van de Bonte Kraai (afname 95%) doordat Zweedse vogels noordelijker zijn gaan overwinteren. Een negatieve landelijke trend zien we verder o.a. bij Ruigpootbuizerd, Patrijs, Fazant, Goudhaan, Matkop, Ekster, Roek, Huismus en Ringmus. Typische wintergasten als Kramsvogel en Koperwiek laten sterk fluctuerende aantallen zien die geen duidelijke ontwikkeling ondergaan.

Verschillende ontwikkelingen Laag- en Hoog-Nederland

Een van de opvallendste conclusies in het rapport is dat de aantalsontwikkeling van veel soorten verschillend is in Hoog-Nederland (zandgronden in het oosten, midden en zuiden van het land) en Laag-Nederland (rest). Op een totaal van 52 soorten zijn er liefst 22 waarvan de aantalsontwikkeling in Laag-Nederland positiever (of minder negatief) is dan in Hoog-Nederland. Hier tegenover staan slechts 5 soorten die het in Hoog-Nederland relatief gezien beter doen (tabel 1).

In figuur 1 wordt een gemiddelde trend gegeven voor alle 52 soorten. Ze deden het in Laag-Nederland gemiddeld veel beter (toename 36%) dan in Hoog-Nederland (afname 4%).

Een belangrijke factor is de uitbreiding en veroudering van het areaal opgaand groen in Laag-Nederland (erfplanting, parken, bossen). Zo is in de periode 1983-2000 de oppervlakte bos in Noord-Holland, Zuid-Holland en Zeeland toegenomen met 17%, 76% resp. 24%. In totaal kwam hier ruim 7200 ha bos bij, waarmee deze provincies een veel sterkere groei laten zien dan landelijk (+8%). In Zuid-Holland is de oppervlakte bos sinds de jaren tachtig vooral toegenomen door de aanleg van de zogenaamde Randstadgroenstructuur, waarmee het Rijk wil voorzien in meer groene gebieden in en rond steden,

Figuur 1. Gemiddelde aantalsontwikkeling van 52 terrestrische soorten in Hoog-Nederland (zandgronden in het oosten, midden en zuiden van het land) en Laag-Nederland (rest) in december 1983-2004. In de figuur zijn alleen soorten verwerkt waarvoor trends in zowel Hoog- als Laag-Nederland berekend konden worden (52 van de 64).

Tabel 1. Trendindicatie van soorten die in Hoog-Nederland (zandgronden in het oosten, midden en zuiden van het land) en Laag-Nederland (rest) een verschillende aantalsontwikkeling laten zien in 1983-2004.

Gebruikte symbolen: ++ (sterke toename), + (matige toename), 0 (stabiel), - (matige afname) en -- (sterke afname).

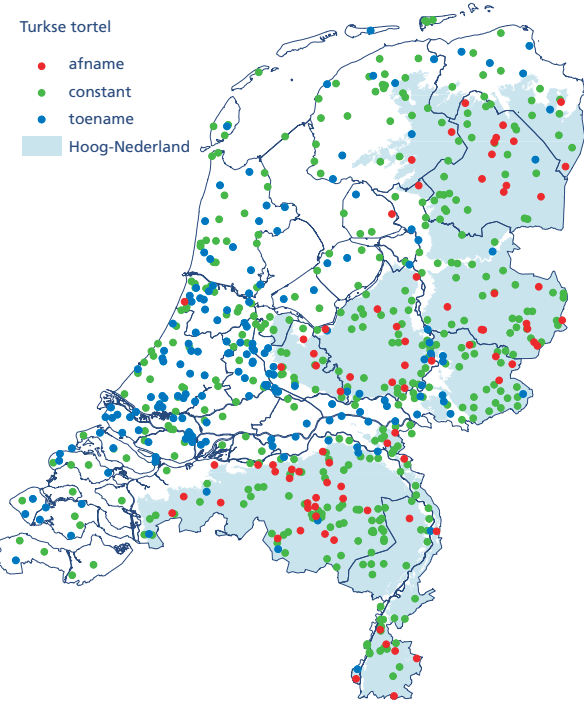

	Hoog-NL	Laag-NL
Putter	++	+
Blauwe Kiekendief	+	-
Groenling	+	0
Spreeuw	0	-
Ruigpootbuizerd	-	--
Grote Bonte Specht	0	++
Havik	+	++
Buizerd	+	++
Grote Gele Kwikstaart	+	++
Turkse Tortel	-	+
Kramsvogel	-	+
Pimpelmees	-	+
Kauw	-	+
Roek	-	+
Zwarte Kraai	-	+
Houtduif	0	+
Graspieper	0	+
Koperwiek	0	+
Vink	0	+
Sperwer	-	0
Patrijs	-	0
Goudhaan	-	0
Matkop	-	0
Koolmees	-	0
Keep	-	0
Sijs	-	0
Ekster	--	-

Grote Gele Kuikstaart.
Foto: Ran Schols

Turkse tortel
● afname
● constant
● toename
■ Hoog-Nederland

Figuur 2. Trendindicatie van de Turkse Tortel op routeniveau in 1983-2004 met daarbij de indeling in Hoog-Nederland en Laag-Nederland.

vooral ten behoeve van recreatie. Door de toegenomen oppervlakte opgaand groen en door uitbreiding van steden en dorpen is in Laag-Nederland de afgelopen eeuw de oppervlakte zeer open landschap afgenomen (van 50% naar 25%) ten gunste van half-open landschap. In Hoog-Nederland daarentegen werden kleinschalige landschappen veelal opener door het verdwijnen van houtwallen en andere kleine landschapselementen in het kader van ruilverkavelingen (www.natuurcompendium.nl).

Eén van de zes soorten die in 1983-2004 in Hoog-Nederland een negatieve trend en in Laag-Nederland een positieve trend liet zien is de Turkse Tortel (tabel 1). In Laag-Nederland is de soort toegenomen op 48% van de 344 routes (minder dan 1% van deze routes vertoonde een afname) terwijl in Hoog-Nederland op slechts 2% van de 316 routes het aantal toenam (25% kende afname, figuur 3). De toename in Laag-Nederland zal verband houden met de hierboven geschetste toename van de hoeveelheid groen. Deze cultuurvolger, die uitsluitend broedt in de nabijheid van menselijke bebouwing, heeft geprofiteerd van de uitbreiding van steden en dorpen in de afgelopen decennia. In slechts 15 jaar tijd (1985-2000) is het opper-

vlakte bebouwd gebied in ons land met 10% toegenomen tot bijna 3200 km², waarbij de meeste nieuwe bebouwing in de Randstad is neergezet (www.natuurcompendium.nl). Dat de soort het in Hoog-Nederland relatief slecht doet, kan te maken hebben met landbouwkundige veranderingen (opkomst mais ten nadele van granen, verdwijnen stoppelvelden). Of ook de toegenomen concurrentie met Houtduiven (sterk als broedvogel opgekomen in steden) meespeelt, zou uitgezocht moeten worden.

Meer informatie over het project is te vinden op www.sovon.nl. Wie interesse heeft om een route te gaan tellen, wordt vriendelijk uitgenodigd contact op te nemen met Arjan Boele op het SOVON-kantoor. Tot slot willen we alle tellers bedanken die jaarlijks trouw hun route tellen. Er zijn zelfs enkele tellers die vanaf de eerste proeftelling in december 1978 nog geen enkele december-telling gemist hebben!

Arjan Boele

Oproep: Blauwe Kiekendieven met kleurringen

Begin jaren negentig broedden er ruim 100 paar Blauwe Kiekendieven in het Waddengebied, momenteel slechts 50. Opmerkelijk genoeg lopen de trends op de verschillende eilanden uiteen. Van Schiermonnikoog wordt afname gemeld bij toename van de Bruine Kiek; de laatste jaren lijkt het aantal te stabiliseren op 6-10 paren. Op Ameland (ooit 25 paren!) valt de enorme afname samen met die van andere muizeneters, Velduil en Torenvalk. Ook hier is de stand een aantal jaren stabiel rond 5 paren. Terschelling laat een voortdurende afname zien (max. 49 paren in 1994; nu 15-20). Op Vlieland broedt de soort inmiddels niet meer jaarlijks. En op Texel, waar de soort zich pas in 1978 vestigde, is na een lichte afname het aantal sinds 2000 opvallend stabiel (21 territoria). Daar lijkt de situatie dus het meest gunstig. In 2004 is op Texel, Terschelling en Ameland door SOVON in opdracht van o.a. Vogelbescherming Nederland onderzoek gestart om uit te vinden wat de bottlenecks

zijn in het bestaan van de Blauwe Kiek op de Waddeneilanden. Gekeken is naar reproductiesucces en voedselkeuze. Naast een verminderde reproductie, mogelijk als gevolg van veranderingen in prooidieraantallen (als Konijn en Fazant), lijkt er meer aan de hand. Zo wijzen ringterugmeldingen in de broedtijd naar verschillen in plaatstrouw tussen de eilanden. Als nestjong geringde vogels op Terschelling werden in geringe mate van het eiland zelf teruggemeld, terwijl op Texel en Ameland bijna alleen lokale vogels werden teruggevonden.

Om hier meer over te weten te komen is het onderzoek dit jaar uitgebreid met een meerjarig project, waarbij de nestjongen (c. 80 dit jaar) op alle eilanden worden gekleurd. Wij vragen u hierop te letten. De vogels dragen rechts een ring van het Vogeltekstation en links de kleurring. Op de kleurring staat een code bestaande uit een letter en een cijfer, van elkaar gescheiden door een korte verticale streep (bar). Meestal komen we

Blauwe Kiekendieven jagend tegen, dus zal het moeilijk zijn de ringen af te lezen. Maar bij het jagen worden de poten vaak gestrekt. Om dan in elk geval de herkomst te kunnen bepalen, hebben we per eiland een andere kleur gebruikt: Texel wit, Vlieland groen (niet gebruikt in 2005), Terschelling geel, Ameland zwart en Schiermonnikoog rood. Daardoor zijn ook niet (compleet) afgelezen ringen toch waardevol.

Waarnemingen, bestaande uit gegevens als: datum, plaats (liefst met coördinaten), leeftijd, geslacht, activiteit, etc. kunt u sturen naar: (e-mail) Lieuwe.Dijksen@sovon.nl, of (post) Lieuwe Dijksen - Fonteinsweg 9 - 1797 RK - Den Hoorn Texel.

U wordt dan uiteraard door ons geïnformeerd over de herkomst van het dier.

Bij voorbaat dank,

Lieuwe Dijksen, Peter de Boer
& Olaf Klaassen